

Harai Dénes

KERESZTÉNY KULTÚRA - ÖNMEGHATÁROZÁS

1990-től, a rendszerátalakulástól, - mi magyarok is - azt hittük, hogy lehetőségünk lesz az *önmeghatározásra*, de ezt nem hagyták. A nem hagyták periódusai: 1948 – től 1989- ig mintegy 41 éves időszak; majd a rendszert-váltás 1990 után 2010 ig, mintegy 20 éves időszak volt, melynek során a korábbi *bolsevik-parancsvezéreltség* elvét nem adták fel, úgy spekuláltak, kell valamilyen burkolt vezérlést beépíteni a rendszerbe. Különösen a fiatalok közül - motivációs küzdelmeik során - sokan nem tudták eldönteni, hogy: kimeneküljenek magukból, vagy bemeneküljenek magukba; emlékezzenek vagy elfelejtsék magukat; és voltak, akik egyszerűen csak sodródtak. Nem véletlen, hogy napjainkban tömegesen vannak, új személyi-, és intézményi (honvédségi) identitást keresők is. *Írásomban arra szeretnék ráközelíteni néhány vonatkozásban, hogy önmeghatározásunknak és a keresztény kultúrának milyen a történeti, szellemi, morális-értékbeli, társadalmi és nemzetközi környezete.*

Vannak nemzetek, - például Lengyelország, - ahol történelmileg a *közösségi identitás a valláshoz kötődik*, mi több, a társadalmi változást előidéző legendás Szolidaritás mozgalom is katolikus volt – Stefan Chwin lengyel író szerint is. Igaza lehet Goethének, amikor arról ír, hogy a világ és az emberiség történetének egyetlen és talán legmélyebb témája, - melynek minden más alá van rendelve, - a *hitetlenségnek* és a *hitnek* a küzdelme. Ebből a mély összefüggésből adódóan, az önmeghatározás egyik gravitációs pontja is, a *vallás*. Néhány fogalom beazonosítása azonban nálunk elengedhetetlen, mert mindennek sajátosságai vannak, így például, ha azt mondjuk valakire, hogy *istentagadó* – egyből felvetődik, melyik istent tagadja, de reflexióiból az látszik, hogy csak a *keresztényt*. *Ügynök múlt*: amikor ügynököket kerestek a történészeik, akkor sem feledkeztek meg a katolikus valamint a református egyház volt vezető lelkészeiről, de sajátjai között nem kutatnak hasonló buzgósággal. *Tudományhitű*, mondják valakire, de melyik tudományban hisz: a szektákkal szegélyezettekben, vagy a tisztán racionalistában; *demokrácia*, de melyik demokráciát tartja elsődlegesnek, a parlamentárist, vagy az elnököt; *egalitárius* törekvései vannak mondják, de *milyen közösségek egyenlőségében hisz*; és még sorolhatnánk. Megjegyzem, hogy az olyan kedvelt és *erőltetett* fogalmi alakzatok is, mint a „civil társadalom”, a „jogállam”, a „pluralizmus”, „Európa”, valamint a „globalizmus” csoportfogalmak sem nyerhettek, és nem nyertek osztatlan elismerést. A franciaországi terror jelenségei (különösen 2015. január és november) azt mutatják, hogy *Európa sem lehet teljesen nyitott*. A megfogalmazottak szerint az *oktatásban teret kell kapniuk a nyugati demokráciák negatív tételeinek* is, mert az erővel szembeni szótárunkban, a konzervatívizmust és a tradicionalizmust, valamint az alkotmányosságot olyan fogalmakkal támadják, mint: a *zárttság* (closed minded), *őszintétlenség* (dishonest), *morál ellenesség* (immoral), *unintelligencia*.¹ Szociológusaik a törzsiség irányába való regresszióról cikkeznek. Ebből adódóan a *szellemi ellenállás, valamint az állam (politikai eszközök) típusainak, reorganizációjának megismertetése* edukációs kérdés is.

---

¹ Lásd, David Brooks: The retreat to tribalism, The New York Times International Edititon, Wednesday, January 3, 2018, 9 p.

Történetileg, mi magyarok (is) - itt Európa közepén - a nagy eszmerendszerek áldozatai vagyunk: a nyugati francia forradalomé (1789); a nyugati nemzetiszocialista forradalomé (1933-45); a keleti szocialista forradalomé (1918-1919, 1948); valamint, 1990 után az amerikai pragmatizmusé, s járulékeként a Talmudista-kultúráé, melyben a pénz, vagyon, érvényesülés belefődik a folyamatokba. Különösen a telekommunikáció következtében bizonyos csoportoknak, és rohamcsapatainak szenvedélyévé vált *az emberi tudatok vezérlése s az oktatás, közvélemény-kutatás, reklám, film-színház- és könyvajánlás, újságok, „tematizálások”, stb., mind ezt szolgálták.* Amennyiben egy alapos tanár a történelmet, különösen a politikatörténetet úgy tanítja, ahogy az valóban volt, akkor mindenki megsértődhet az országon belül, de kívül is sokan, gondoljunk a békediktátumokra (1920, 1947). Más vonatkozásban sem egyszerű az önmeghatározás környezete, mert Európában a *nagy kulturális és szellemi egységek* találkozásai átfedik egymást, gondoljunk a régi koncepciók közül a Kárpát-, a Germán-, vagy a Francia-Európára. Ezek eltérő idősímban lévő kultúrák, *de a párhuzamosan együtt-élő történetek*, ugyanakkor – mindannyian érezzük - *párhuzamos komplexusok is.* Ebben az európai térben, nincs mit takargatni egymás előtt a nemzeteknek, itt minden együtt volt és van jelen, a császári és királyi, a hitlerista és sztálinista, s ezek modifikációi, napjainkban is hatással vannak. *Ezeknek az erős és gyenge kölcsönhatásoknak együttes eredménye, hogy ilyenén alakult bennünk a másik ember képe.*

„Európai értékek” kifejezéssel utalnak általában valami sajátos tartalmakra a médiában, olyanokra mint:

Multikulturalizmus: Elbújni valami mögé (fogalom, érték, titok, mítosz stb.) archaikus maradvány, egy kicsit ilyen fogalom a *multikulturalizmus* is, melybe *beleszublimáltak* elfogadhatatlan, a saját csoportérdekeket szolgáló törekvéseket, nem véletlen, hogy kiüresedett, válságba került, és ezt éppen azoknak a fejlett országoknak a vezetői hangoztatják – Németország, Anglia, Franciaország stb. – amelyek eddig rákényszerítették azt a közgondolkodásra. Az arab invázió, és a terrorcselekmények következtében; annak ellenére, - hogy például Németország a fiatal felnőtt bevándorlók tömegével elérte, hogy ne kelljen csökkenteni a nyugdíjakat, ne kelljen emelni a nyugdíjkorhatárt, és nem kellett növelni a társadalombiztosítási járulék arányát sem a bruttó bérhez viszonyítva, mint ahogyan ezt Andorka Rudolf, már egyik 1995-ös írásában vázolta Németország esetében.² E *gazdaságdemográfiai* döntés két évtizedet váratott magára Németországban. Milyen preferencia ez az érték, és milyen csoportok szeretnek erre hivatkozni? *Különösen 1990 után, a hagyományos lateiner-csoportok elvesztették vezető társadalmi szerepüket, eszméik, elveik, értékeik, valamint törekvéseik is szétforgácsolódtak* (e vonatkozásban utalhatunk a nemi különbségek tagadására, és pedagógiai torzójára az egyik óvoda gyakorlatában.) Az elmúlt évtizedekben több alkalommal is tapasztaltuk, hogy az eszmék elmentek egymás mellett, országon belül, és Európában is. Az érték-termelők, mindig úgy vélik, hogy az értékeiket mindenki elfogadja, mert *annyira humánusak.* (Ez azonban nincs így, mert minden egyes emberben, másként működik az őt körülvevő világ, nagyobb konszenzust csak a parlamenti választások jelentenek.) Gondoljunk Hitlerre, aki a 20. század első évtizedeiben Bécs liberális szellemi közegéből, kegyetlen világnézeti következtetésekre jutott, s azoknak megfelelően döntött politikai és emberiességi kérdésekben. Hitlernek katonai mentalitása volt, s csak ezzel a mentalitással lehetett háborúra készíteni a társadalmat, s annak megfelelő alakot adni a

---

² Andorka Rudolf: Homo Oeconomicus. A közgazdaságtan és a szociológia társadalmi emberképe. Budapest, Akadémia Kiadó, Értekezések, Emlékezések, 1995, 68. o. 296

német fiatalságnak. Európában már sokféle történelmi időszakot kipróbáltunk, amelyek nem vezettek sehová, de súlyos zavarokkal elhoztak bennünket a 21. századba.

Voltak nagy nemzetközi koncepciók: Egyre gyakrabban és gyorsabban merülnek le, a nemzetközi szinten nagyra meg hirdetett koncepciók, gondoljunk a „békés egymás mellett élésre” a hatvanas, az „enyhülésre” (détente) a hetvenes években, legutóbb pedig a 25 éve „szabadon Európában” revelációja durrant el, az arab népvándorlás következtében, ami megzavarta nemcsak a szabadságot, de a jogot, a közigazgatást, az erkölcsöt, mi több a társadalmi és az európai egységet is. *Még a folyamatok elején tartunk, amit* Umberto Eco úgy jelzett, már 1990-ben, hogy „A népvándorlásnak sosincs vége, készülünk szépen az új korszakra, küszöbön az afroeurópai kultúra.”³ Indokolt-e a szkeptikusság a *multikulturalizmus* témakörében? Bizonyos szempontból igen, mert népek, népcsoportok „*egymásra találása*” a *történelemben sokkal súlyosabb krízisekben sem következett be*. A változásnak a szellemi kapacitás az és a viselkedési készlet szélesedése, mélyülése értelmében kellene bekövetkeznie, mind az integrálódó és az integráló csoportok részéről, mert *kölcsönös folyamatról* van szó. A helyzet lényegi kérdése, hogy *az emberi és kulturális különbségeket-különösségeket társadalmi energiává, lendületté tudjuk-e alakítani, és mennyi idő alatt? Amennyiben szó lehet asszimilációról, akkor is 2-3 generáció múlva indulhat el e folyamat, addig is a párbeszéd bizonyára erőszakos jelenségekkel is párosul majd a befogadók felé valamint az adott népcsoportokon belül, mert a migráció viszi magával a volt társadalmának, közösségeinek belső megosztottságát is!* A folyamatokról dinamikus felfogásban kell gondolkodnunk, mert a betelepült tömegek is cselekvő készek. Meglepődtünk, amikor egy lokális helyzet (Szíriában, Líbiában, Afganisztánban) hirtelen regionálissá, majd globálissá vált.

Koegzisztencia vagy *konfliktus* ellenfogalmak, jól kifejezik jelenkorunk választásának szükségességét. (Ezt az ellenfogalom párt, az UNESCO főigazgatója említette évtizedekkel ezelőtt.) *Paradoxon, hogy pont, akkor kell erről gondolkodnunk nekünk magyaroknak is, amikor a nemzeti lét, a magyar gyökerek felismeréséről, kiaknázásáról, kifejtéséről lehetne gondolkodnunk.* Az integrálódáshoz, le kell küzdeni a kultúrákban jelenlévő *történelmi aszimmetriákat*, ami a bevándorló egyének népcsoportjai, valamint a befogadó népcsoport története között húzódik. Különös helyzet az, hogy *a párbeszédet* akkor kell elindítani, *amikor mindenki zokog a saját koporsói fölött Franciaországban, Szíriában, Irakban, Afganisztánban, Palesztinában és Izraelben is.* A bevándorlás fonák oldalát látjuk például Izrael esetében is, amikor 2 millió – feltehető, hogy többségében - ateista zsidó vándorolt be még a Szovjetunió felbomlásának időszakában, melynek hatására, - mint Ankerl Géza egyik tanulmányában írja⁴: Izrael elvesztheti zsidó többségét; hozzátehetjük, hogy Erdélyben is vannak tapasztalataink a magyar többség megváltoztatásáról (falurombolás, ortodox templomok építése, románok betelepítése, iskolai átnevelés, stb.). Új emberi közösségek alakulnak ki Európában – és biztosak lehetünk abban, hogy a *kölcsönös átvételi szándék még nem működik.* Ez alapproblémájává vált-e életünknek? Birodalmak bomlása sem indított el ilyen méretű migrációt, utalhatunk a török, osztrák–magyar, a szovjet vagy a német birodalmakra. A helyzetből *erkölcsi köteletség* alakul ki. Történelmileg is *konfliktusra vagyunk hangolva*, mert csak olyan történelmet ismerünk, amelyben háborút is viselt minden nemzet. A modern társadalom differenciálódása nyomán azt gondolhattuk, hogy az értelmi,

³ Umberto Eco: *Gyufalevelek*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 2007, 9. o. (Eredeti változata 1990- ben jelent meg.)

⁴ Ankerl Géza: *A hinduk, a mozlímok, a zsidók állama és a” keresztény Európa?”* Valóság, 2003 /2, 14. o.

kooperatív kapcsolatok is sokszorozódnak, és visszaszorulnak az erőszakos akciók, - de nem. Papp Zsolt⁵ filozófus a következőket írta erről, már 1990-ben: „Az Európáról, mint az emberi nem *jobbik énjéről* szóló kijelentések a hatvanas évek baloldaláról álszent frázisoknak látszottak, ismervén a tőkés világ harmadik világba irányuló expanzióját. Igen ám, csak hogy múlt az idő.” – az idő múlásának azonban, nincs *mindent változtató* hatása, de az értékrendszerek kiüresedését, *hasadását* jól illusztrálhatja.

Disszonanciák – csapdák – meggyőződések: Az élet, az „itt-lét” összeszövődött hatásrendszerekben működik, amelybe beletartozik a *kultúra* hatásrendszere is – normák, rituálék, értékek, hitek-mítoszok, gondolkodási és viselkedési modellek, stb., - amely *megtartó erő*, különben nem lennének jelen napjainkban az évezredekkel ezelőtt keletkezett népek utódai. Ideológiai vonzalmaink hagyományos feltételezésében, nemcsak a családi szocializáció, egyéb társas hatások, tapasztalatok, belátások, értékek és meggyőződések, hanem a szükségletek, valamint nem utolsósorban az *érdekek* is szerephez jutnak. A fentebb jelzett faktorok kölcsönös vonatkozása sokrétű, szinte áttekinthetetlen. Jelentős különbségek vannak a rigid ragaszkodó konzervativizmus és a konzervativizmus, misztikus és rigid kategóriákban való gondolkodás, és a szelektív elfogadó gondolkodás, a kemény hatalom és destruktív vadság között az engedelmesség és az engedelmesség respektálása, az autoritás kritikával illette és az agresszív autoritás között, visszautasítása minden szentimentalizmusnak és gyengeségnek, a világ veszélyességének kivetítése, az önanalízis elutasítása. Csak *jobboldali* autoritarianizmusról hallunk, de van *baloldali* is, mint tapasztalhattuk az elmúlt harminc évben. Kritikát – azért nem fogadtak el, mert bizonyára zavarta volna e kényes kérdésekben a nemzetközi szakma-politikai „konszenzust”, továbbá megzavarta volna a téma *birtoklását, kikezdhetette volna azt a domináns helyzetet, és mozgásteret, melyet a második világháborút követően, a nyugati politikai hatalmak biztosítottak – meghatározó módon az USA-ban.* Aki lázadt, egyszerűen elvesztette „civilizáltságát” a hosszútávra stabilizált mezőben. Ugyanakkor emlékezzünk a vehemens tiltakozásokra Nyíró József, Vass Albert vagy Tormay Cecil munkáinak szélesebb-körű megismertetésével kapcsolatban, azok részéről, akik csak Bibot szeretnék oktatni, aki a „magyar alkat” *torzulásáról* értekezett, történeti kontextusban.

Oktatás:

A veszélyes magatartások kutatása fontos tudományos feladat, de hozzátennénk, hogy nemcsak a veszélyes magatartásokkal, hanem a *veszélyes gondolatokkal* is érdemes foglalkozni az egyetemi oktatásban. A személyiség is olyan faktor, ami nem alakul ki mindenkinél, ezen belül különösen a felnőttkori, felelős gondolkodás szerkezete sem. A *szociális mező nem hozzáadott rész az egyén pszichológiájához, hanem nincs nélküle; azaz az egyén együtt struktúráldik a világgal.* Egyetemeinken az értékekkel, különösen az élet- és kultúrális-értékekkel többet kellene foglalkozni. Utalni szeretnék arra, az oktatáspolitikai szempontjából igen tanulságos kutatásnak az eredményére, melyet a nagy állami egyetemeken végeztek az *oktatók pártszimpátiáját* vizsgálva az USA-ban⁶. Az UC Berkeley-n „...9

---

⁵ Papp Zsolt: A normalitás igézetében. Konrád György: Európa köldökén. Esszék 1979–1989, (Budapest, Magvető Könyvkiadó) című kötetéről. ÉS, 1990. október 26., 10. o. 288

⁶ Lásd, Szokolszky Ágnes: A konzervativizmus kutatásának hat évtizede: Adornótól a biopolitikáig” című kritikai tanulmány, Magyar Pszichológiai Szemle, 2015. 70. kötet, 2. szám, június 406-458. o.

demokrata oktatóra jutott egy republikánus. A szociológiában az összesített arány 44:1, a pszichológiában 8:1, a management területeken 1,5:1, az üzleti képzési területeken 1,3:1 (Cardiff és Klein, 2005).” Úgy véljük, hogy a szociológia és a pszichológia vonatkozásában nyilvánvalóan nem csak hagyományról, hanem egy mesterséges arány fenntartásáról, *klónozásról van szó*, amelyen bizonyára elkötelezett professzorok és oktatáspolitikusok is szívósan dolgoztak évtizedeken keresztül. Ez a klónozás különösen az oktatásban – a fenntartott látszat ellenére – *írja a gondolatok sokféleségét*, hogy érzékeljük mit jelent ez, – másfél évtizeddel ezelőtt nekem az egyik amerikai egyetem dékánja elmondta – ha kioszt egy-egy üres lapot az osztályteremben, ahol két méterre ülnek egymástól a csak amerikai hallgatók, és felteszi a röpdolgozat kérdését, akkor a megírt dolgozatokban, minden hallgatónál, ugyanabban a sorrendben, ugyanazokat a grammatikai szerkezetű és tartalmú mondatokat találja. Sürgetően ezért volt szükség a friss ázsiai, latinamerikai és európai diákok szemléletére az amerikai egyetemi oktatásban.

A *média-erőszak*, a gyakori *háborúk* csökkentik az érzékenységet az erőszak alkalmazásával szemben, mintegy legitimálják *azt*, növelik az előítéletességet a megtámadott népcsoportok tekintetében, és *torzítják a személyiséget*, megerősítik az *agresszív pszichopata* karaktereket. K. Stewart vietnami veterán írja Smell of Blood („A Vér szaga”) című versében: „Öltem. Nem szégyellem, se büszke nem vagyok rá. Nincs bennem ettől vakrémület. Ezzel fogok élni...” Azt üzeni e részlet, hogy nem nagy dolog túl lenni rajta, és a haláltól sem kell félni. A fegyveres erőszak „kéznélvétsége” bátorítja a fiatalokat annak alkalmazásában is, a mézárások már heti gyakoriságúak a demokratikus USA-ban, amelynek résztvevői fiatalok, afroamerikaiak, rendőrök, stb. Különösen a fiatalok, a fegyverek uralma alatt észrevétlenül válnak *antiszociális*, vagy inadekvát, *torzult* személyiségekké.

Összefoglalás helyett

A bevándorlás, mint *valós veszély jelenléte hozzájárult*: (a) az „idegenség” megjelenéséhez, a keresztény kultúra *relativizálásához*, *valamint a keresztény kötődés megbontásához is*; (b) a *veszélyérzet és tudat* telekommunikálásához, melynek során a kommunikátorok beállítottságai, elkötelezettségei, meggyőződésesei szerint zavarokhoz is keletkeznek (c) az érintettek részéről a *szervezettség erősítését*, a *szervezett erő, és technikai készenlét biztosítását* - *azaz intézményi készenlétet; valamint* (d) a *jogi (kánonjogi) újraszabályozását az új jelenségeknek*. Hozzátehetjük, hogy az emberi, társadalmi valóságnak nincs végső megoldása a heideggeri értelemben, az ember „megoldhatatlan”; sohasem voltak, és ma sincsenek a társadalom- és a humán tudományokban egységes világnézetek, paradigmák, amelyekkel lényegileg rá lehetne közelíteni e témára, amely elsősorban nem közigazgatási, jogi probléma. Az egyetemi oktatás nem lehet megkerülni a téma szempontjából.

Önmeghatározással kapcsolatban megjegyezzük, hogy önmagunkon is tapasztalhatjuk az olyan a tudati reflexiókat, melyekkel az ember letapogatja – ismereteinek, tapasztalatainak bővülésével – közvetlen és tágabb környezetét, ráeszmél az emberi kapcsolatok világára, a társadalomra, más társadalmakra, és azok összefüggéseire. Láthatjuk, hogy nem egyszerű a helyzet a nevelés szempontjából sem, ezért annak felelőssége fokozott. A nevelés-oktatás kódjának különleges szerepe van, mert az eltérő történelmi időszakokban, - de a közelmúltban még néhány generáció életében is, - mindig mást jelentett: a barát és az ellenség; a vádló és a vádlott; a fogvatartó és a fogvatartott; a haza és a hazaárulás; a választás és a válasz; a nevelés és az átnevelés is. A nemzetközi standard megoldások, sem valódi megoldások számunkra, másoknak sem, de nem mondják. Ehhez a folyamathoz sokféle érdek is tapad. A megértést

zavarhatja, – Heinrich Böll megfogalmazásában, hogy – „mérgezték a források, mérgezték a kutak, a szemre fölényes vizet kínáló is”.

A magyarság – Prohászka Lajos⁷ (1897–1963) kulturfilozófus kifejezésével – *ismét az aktivitás feszültségében él egy új, európai életforma keresésében*, amelyben a vezető polgári hatalmak összefogást hirdetnek ugyan a veszélyes kihívásokkal szemben, anélkül, azonban, hogy más európai nemzetek, népcsoportok szabadságtörekvéseihez (katalánok, stb.) *bizalommal* lennének. Az emberek különbözőek, és ez a *különbség, különösség* emberi és szervezeti: *energiaforrás*, a verseny, a nagyobb teljesítmények, és nem utolsósorban a társadalmiság alapja, ha ez nem így lenne, akkor a kapitalizmus is összeomlott volna már, nemcsak a szocializmus, amely nem akart erről tudomást venni, és összeomlásáig tagadta.

Harai Dénes

---

⁷ Lásd Prohászka Lajos: A vándor és a bujdosó. *Minerva*, XIV. évf. 1935/1–10. szám.